

กระบวนการพัฒนาเพื่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา
ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา*

Development Process for Secondary School Students' Participation
in Religious Activities

เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ

Keatisak Sangarun

คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Learning Sciences and Education, Thammasat University, Thailand.

Corresponding Author's Email: keatisak.sa@lsed.tu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา และ 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาเพื่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการการศึกษาค้นคว้า เอกสาร ศึกษาภาคสนาม โดยการร่วมกิจกรรมทางศาสนาพร้อมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 10 คน ณ วัดป่าชมภูพาน จังหวัดสกลนคร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนมี 3 ประการ คือ การได้ร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเพื่อน การได้ร่วมกิจกรรมที่แปลกใหม่ และ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ 2) กระบวนการพัฒนา 7 ประการ ที่เกิดขึ้น ได้แก่ กระบวนการพัฒนารูปแบบกิจกรรม โดยเรียนรู้และพัฒนาสมาธิจากธรรมชาติของวัดป่า กระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์ มีการยกตัวอย่างคำสอนที่เข้าถึงง่ายชี้ให้เห็นประโยชน์ของหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทันที กระบวนการพัฒนาของครอบครัว ต้องไว้วางใจและเคารพในการตัดสินใจของนักเรียน สนับสนุนการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ของนักเรียน กระบวนการพัฒนาของชุมชน เปิดรับ เข้าใจความแตกต่าง และไว้วางใจให้โอกาสนักเรียนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กระบวนการพัฒนาของสถานศึกษา สร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ตามความสนใจของนักเรียน สนับสนุนนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมภายนอกของนักเรียน โดยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เรียนรู้อยู่กับสิ่งที่มีและสิ่งที่เป็น กระบวนการพัฒนาความรู้สึกร่างกายในของนักเรียน ผ่านการพัฒนาสติและปัญญาเห็นคุณค่าของสมาธิ กระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะนิเวศการเรียนรู้ มุ่งสู่หลักไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา ซึ่งจะทำให้นักเรียนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุขตามเป้าหมายการศึกษาไทย

คำสำคัญ: กระบวนการพัฒนา; การมีส่วนร่วม; กิจกรรมทางศาสนา; มัธยมศึกษา

อย่างไรก็ตามตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา คนรุ่นใหม่กว่าร้อยละ 70 ปฏิเสธเรื่องศาสนาเพราะมองไม่เห็นประโยชน์ โดยเฉพาะศาสนาคริสต์ ซึ่งคนส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกาบ่นถึง เนื่องจากพวกเขาเห็นว่าศาสนามีความเป็นการเมืองและล่าหลังจนเกินไป มีข้อจำกัดมาก และที่สำคัญที่สุดคือ ศาสนาไม่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมทางสังคม ซึ่งหากมองกรณีดังกล่าวนี้กับเด็กและเยาวชนในปัจจุบันพบว่า ศาสนาเป็นเหมือนกับวัฒนธรรมต่างๆ หากหลักการทางศาสนาบางข้อไม่สามารถนำมาใช้ได้กับสังคมในยุคปัจจุบัน ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนแก้ไข (Surachatri, 2015) ในบริบทสังคมไทยที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองพระพุทธศาสนา ทว่าในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมาวัดกับชีวิตเด็กหรือวัยรุ่นจะเป็นเรื่องห่างไกลมากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนหนึ่งมองว่าการไปวัดเป็นสิ่งที่น่าเบื่อ ซึ่งปรากฏการณ์นี้เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงในแง่ที่ว่าหากวันหนึ่งในอนาคต พวกเขาโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่และไม่ได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของวัดให้กับคนรุ่นลูกหลาน ศาสนสถานในความคิดของคนรุ่นต่อไป อาจเป็นสิ่งที่ค่อยๆ เลือนหายไปจากระบบความคิด การรับรู้และและการให้ความสำคัญ ดังที่พระเมธีวชิโรดม (วุฒิชัย วชิรเมธี) หรือ ว.วชิรเมธี ให้ความเห็นว่า การที่เด็กไทยเข้าวัดน้อยลง เนื่องจากสังคมและยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป วัยรุ่นสนใจสิ่งใหม่ๆ ของโลกมากกว่าการเลือกสนใจทางธรรม แต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสถาบันศาสนาเองก็ยังมีพิธีกรรมที่ยืดเยื้อ การเทศน์ที่ยังไม่เข้ากับยุคสมัย ไม่สามารถตอบโจทย์การใช้จริงในชีวิตประจำวันได้ และในศาสนสถานบางแห่งยังได้นำไสยศาสตร์มาปน จึงมองเสมือนว่าพุทธศาสนาเป็นเรื่องล้าหลัง ทำให้คนรุ่นใหม่หันไปพึ่งเทคโนโลยีแทนที่จะพึ่งพระสงฆ์ (Phra Medhi Vajirodom, 2017)

อนึ่งการเข้าไปในศาสนสถาน เช่น วัด เพื่อร่วมกิจกรรมต่างๆ จะทำให้เด็กและเยาวชนได้ค้นพบต้นแบบในการดำรงชีวิตที่ดี ได้แรงบันดาลใจในทางธรรม สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งได้คุณธรรมพื้นฐานนอกเหนือจากความรู้ด้านศาสนา เช่น ความกตัญญู เสียสละ ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ การเป็นผู้ให้ และจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยเมตตา เป็นต้น ซึ่งการจะทำให้เด็กและเยาวชนกลับมาเข้าวัดหรือร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาได้นั้น อาจต้องเริ่มจากการพัฒนาด้านกายภาพของวัด หรือศาสนสถานนั้นๆ การพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม พร้อมทั้งมีศักยภาพในการเผยแผ่ศาสนาได้ดี คณะสงฆ์ต้องปรับยุทธศาสตร์ในเชิงรุกมากขึ้น เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมอย่างสมเหตุสมผล

กลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวนประมาณ 10 คน จากโรงเรียนสาธิตสังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ถือเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เรียนอยู่ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มแรกๆ ที่ได้มีโอกาสเข้าไปเรียนรู้ ศึกษาธรรมชาติ ปฏิบัติธรรม ณ วัดป่าแห่งหนึ่งในอำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร สิ่งที่น่าสนใจคือการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม ไปพักอาศัยที่วัดแห่งนี้ถึง 2 ครั้งในปีพุทธศักราช 2563 ครั้งแรกในเดือนกรกฎาคม 2563 จำนวน 10 วัน และ ครั้งที่สอง ในเดือนพฤศจิกายน 2563 จำนวน 5 วัน ผู้วิจัยจึงได้ใช้โอกาสนี้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนกลุ่มดังกล่าว และศึกษากระบวนการพัฒนาในมิติต่างๆ เพื่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา เพื่อจะได้นำเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา
2. ศึกษากระบวนการพัฒนาเพื่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อค้นหาความจริงจากเหตุการณ์สภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นมีการดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องจากหนังสือเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ เพื่อใช้ทำความเข้าใจในประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ได้แก่ แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน สภาพการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของเด็กและเยาวชนไทย เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการร่วมกิจกรรมทางศาสนาพร้อมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 10 คน คณะสงฆ์วัดป่าชมภูพาน และชาวบ้านจัดสรร ตำบลสร้างค้อ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลเชิงคุณลักษณะได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth interview guide) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสังเกตการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ (Field observation) การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย นำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) แบบหน่วยบริบท (Contextual unit) โดยการแบ่งรูปแบบของเรื่อง (Categories) ที่วิเคราะห์ แล้วสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย (Inductive Conclusion)

ขั้นตอนที่ 5 สรุปการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัย โดยใช้การบรรยาย (Descriptive Presentation) ประกอบการนำเสนอตัวอย่างคำสัมภาษณ์ หรือปรากฏการณ์ที่สนับสนุนข้อสรุปต่างๆ ของการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยเงื่อนไขสำคัญของการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา มี 3 ประการ ได้แก่

1. การได้ร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเพื่อน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่คิดว่าการที่ตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ผู้วิจัยเชิญชวนมาจากการมีเพื่อนไปร่วมกิจกรรมด้วยกัน โดยนักเรียนได้สะท้อนว่าการตัดสินใจไปร่วมกิจกรรมครั้งนี้เพราะได้อยู่กับเพื่อน เหมือนได้ไปเที่ยวกับเพื่อนๆ ถ้าสมมติเพื่อนไม่ได้ฝึกไฝ่ด้านศาสนา ไม่ได้สนใจกิจกรรมในลักษณะนี้ หรือไปแล้วไม่มีเพื่อน ก็ดูว่างเปล่า ไม่มีคนคุยด้วยอาจจะเหงา พอเห็นว่าเพื่อนไปกันมากก็อยากไป ตอนแรกนักเรียนส่วนหนึ่งก็บอกผู้ปกครองว่าไม่อยากไปเพราะปกติช่วงปิดภาคเรียนจะอยู่บ้านกับผู้ปกครองมากกว่า

2. การได้ร่วมกิจกรรมที่แปลกใหม่ นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ณ วัดป่าชมภูพานส่วนหนึ่งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ว่า เป็นเพราะกิจกรรมมีความแปลกใหม่ ทั้งที่นักเรียนบางคนยังไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมในลักษณะนี้แต่ก็คิดไปเองว่ามีความน่าเบื่อ นักเรียนบางคนนับถือศาสนาอื่นแต่ก็มีความเต็มใจที่จะไปใช้ชีวิตในศาสนสถานของศาสนาพุทธ จากการสัมภาษณ์นักเรียนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาอยากไปหาประสบการณ์ อยากรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในต่างจังหวัด อยากลองเปิดมุมมองในเรื่องของศาสนา และลองอะไรใหม่ๆ ส่วนหนึ่งเป็นนักเรียนที่ชอบความท้าทายเป็นการส่วนตัว ถ้าเป็นกิจกรรมทางศาสนาอย่างเดียวก็อาจไม่ตัดสินใจไป พอมีกิจกรรมอื่นๆ เข้ามาสอดแทรก มาบูรณาการเข้าด้วยกันก็คิดกันว่าอาจจะได้เห็นมุมมองใหม่ๆ มากขึ้น เลยตัดสินใจเข้าร่วมในครั้งนี้ นอกจากนั้นยังมีนักเรียน

ส่วนหนึ่งที่คิดไว้ในตอนแรกว่าเป็นเพียงการเข้าวัดไปปฏิบัติธรรมล้วนๆ ทำให้ไม่ยอมไป แต่เมื่อไปกลับมาแล้วก็เปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเองพอสมควร ความน่าสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมเพราะมีไม่กี่ครั้งที่พวกเขาได้ไปคลุกคลีกับศาสนา เพราะเรื่องอื่นๆ ก็อาจจะได้มีโอกาสทำมากมายในชีวิตประจำวัน เป็นความอยากรู้ อยากค้นหาว่าศาสนาให้อะไรกับชีวิตถ้าหากได้ไปอยู่กับมันหรือเรียนรู้มัน

3. การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยปกติช่วงปิดภาคเรียน นักเรียนอาจจะใช้เวลาสำหรับกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เช่น การดูหนัง ฟังเพลง เล่นดนตรี เล่นกีฬา เล่นเกม แต่ในช่วงการระบาดของโควิด-19 ทำให้กิจกรรมบางอย่างมีข้อจำกัด นักเรียนจึงมองว่าการเข้าร่วมกิจกรรมในลักษณะนี้จะเป็นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ตนเองได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นแทนที่จะอยู่บ้านทำกิจกรรมที่ไม่ได้เป็นประโยชน์กับตนเองมากนัก จากการสัมภาษณ์ของนักเรียนได้สะท้อนให้ทราบว่านักเรียนได้มีโอกาสใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งการไปร่วมกิจกรรมในครั้งแรกก็ไม่ได้แย่งอย่างที่คิดไว้เป็นการเพิ่มความท้าทายให้ตัวเองมากขึ้นไปอีก ส่วนหนึ่งก็อยากลองไปหากิจกรรมอะไรทำใหม่ๆ นอกจากการเล่นเกมและการเรียนในห้องเรียน

นอกจากนั้นยังมีปัจจัยเงื่อนไขอื่น ๆ เช่น ความเชื่อส่วนบุคคล โดยนักเรียนสะท้อนว่าโดยปกติครอบครัวชอบเข้าวัด ทำบุญ คลุกคลีอยู่กับวัดเป็นเรื่องปกติอยู่แล้ว เพื่อจะได้เข้าไปใกล้ชิดพระสงฆ์ ได้รู้ว่าวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มีอะไรบ้าง และเป็นที่น่าสนใจว่าการไปร่วมกิจกรรมครั้งนี้ไม่ได้เกิดจากการบังคับของผู้ปกครอง แต่เกิดจากความสนใจส่วนตัวซึ่งนักเรียนกลุ่มนี้ก็ไปขออนุญาตผู้ปกครองแล้วได้รับการสนับสนุนซึ่งบุคคลที่อยู่ในครอบครัวต่างก็รู้สึกยินดี อนุโมทนากับการตัดสินใจไปร่วมกิจกรรมของนักเรียนด้วยเช่นเดียวกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการพัฒนาเพื่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา มี 7 ประการ ดังนี้

1. กระบวนการพัฒนารูปแบบกิจกรรม รูปแบบของกิจกรรมมีอิทธิพลอย่างมากกับการเรียนรู้และความสนใจใฝ่รู้ของเด็กและเยาวชน กิจกรรมที่เกิดขึ้น ณ วัดป่าชมภูพาน จังหวัดสกลนคร ทั้ง 2 ครั้ง ส่วนหนึ่งเป็นการให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวพุทธ พัฒนาจิตด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายธรรมะโดยทั่วไป แต่อีกส่วนหนึ่งซึ่งมีความสำคัญยิ่งคือการได้มาสัมผัสกับศาสนสถาน คือ วัดป่าจริงฯ ได้เข้ามาเรียนรู้วัตรปฏิบัติของพระป่า ใช้เวลาอยู่กับธรรมชาติ เรียนรู้และพัฒนาสมาธิจากธรรมชาติ และยังมีโอกาสทำกิจกรรมที่ท้าทายกับการอยู่ในช่วงวัยแห่งการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ให้ทุกสิ่งที่เป็นธรรมะ เช่น การเป็นจิตอาสาช่วยงานวัด การช่วยชาวบ้านทำนา การทำหน้าที่เป็นเด็กวัด เป็นต้น

การพัฒนากระบวนการของพระสงฆ์ที่เป็นรักษาการเจ้าอาวาสที่วัดป่าชมภูพาน คือการให้นักเรียนได้เรียนรู้ ได้อยู่ และได้ลองปฏิบัติจากสิ่งที่มีให้ได้ ให้เป็น เน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้มากที่สุด กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปตามธรรมชาติของสถานที่ และการเรียนรู้ก็เป็นไปตามธรรมชาติของนักเรียนแต่ละคนด้วย โดยไม่ต้องไปจัดการให้เป็นตารางเวลาที่ตายตัว เพียงแต่อาจจะมีการประสานงานไว้เบื้องต้น กรณีที่ต้องร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกและจะแจ้งให้นักเรียนทราบเมื่อถึงเวลาสมควร การร่วมกิจกรรมของนักเรียนทั้ง 10 วัน ในครั้งแรก และอีก 5 วัน ในครั้งที่สอง จึงเป็นสิ่งที่นักเรียนมีความสนใจอยู่ตลอดเวลาว่าจะมีกิจกรรมอะไรให้ทำบ้างในแต่ละวัน

2. กระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์ ในยุคที่ความเชื่อทางศาสนากำลังถูกท้าทายจากสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะวัยรุ่น กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีจำนวนผู้ไม่นับถือศาสนา (Irreligious person) เพิ่มมากขึ้น นักบวชในศาสนาจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อการเข้าถึงที่ง่ายและชี้ให้เห็นประโยชน์ของความเชื่อเหล่านั้นได้

อย่างแท้จริง โดยพระสงฆ์ที่วัดป่าชมภูพานก็ได้ยึดหลักการดังกล่าวนี้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มนักเรียนด้วย

รักษาการเจ้าอาวาสวัดป่าชมภูพาน ซึ่งดูแลจัดการกิจกรรมต่างๆ ให้แก่นักเรียนทั้งที่เกิดขึ้นในวัดและนอกวัด ได้ยึดสิ่งที่พระอธิการดำเกิง วรวิฑูโธ อดีตเจ้าอาวาสได้เคยดูแลกลุ่มผู้ศึกษาคูงานมาตลอดตั้งแต่เปิดวัดให้มีผู้สนใจเข้ามาศึกษาธรรมชาติ เรียนรู้พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ทั้งยังได้ปรับวิธีการสอนนักเรียนซึ่งเป็นกลุ่มวัยรุ่นตอนต้น ให้เข้าใจหลักธรรมจากการปฏิบัติ แม้จะมีการสอนผ่านการบรรยายก็จะบรรยายด้วยการยกตัวอย่างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม หรือจากประสบการณ์ ทำให้นักเรียนมีความสนใจรับฟังเรื่องราวต่างๆ เหล่านี้ได้อย่างตั้งใจและใคร่ครวญ

3. กระบวนการพัฒนาของครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันหลักทางสังคมที่เริ่มต้นบ่มเพาะพฤติกรรมต่างๆ ของเด็ก แต่เมื่อเด็กเหล่านี้โตขึ้นได้เข้าไปใช้ชีวิตในสถานศึกษาทำให้ความคิดบางอย่างอาจเปลี่ยนไปบ้าง การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในชีวิตของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ส่วนหนึ่งก็เกิดจากการชักชวนหรือการสนับสนุนของผู้ปกครอง

การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียน ณ วัดป่าชมภูพาน ทั้ง 2 ครั้ง แม้เกิดจากความสนใจของนักเรียนเอง แต่ผู้ปกครองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันครอบครัวก็มีส่วนผลักดัน สนับสนุน เปิดโอกาส และให้กำลังใจนักเรียนเหล่านี้ด้วยเช่นกัน สาเหตุหนึ่งก็เนื่องจากการร่วมกิจกรรมครั้งนี้จะต้องมีการเดินทางข้ามจังหวัด มีค่าใช้จ่าย และยิ่งในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ด้วย ผู้ปกครองจึงต้องมีความมั่นใจเป็นพิเศษว่าการตัดสินใจของนักเรียนในครั้งนี้จะได้รับประโยชน์ อยู่ร่วมกิจกรรมได้อย่างปลอดภัย การจัดปฐมนิเทศก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมจึงเกิดขึ้นเพื่อชี้แจงให้ผู้ปกครองของนักเรียนแต่ละคนได้รับทราบข้อมูลต่างๆ ไปพร้อมๆ กับนักเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลต่างๆ ร่วมกัน แต่ทันทีที่นักเรียนตัดสินใจไปเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ 2 ผู้ปกครองทั้งหมดต่างยินดีกับการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ของนักเรียนอีกครั้งหนึ่ง

สิ่งที่เกิดขึ้นดังกล่าวอาจเป็นการสร้างความไว้วางใจ เคารพในการตัดสินใจของนักเรียน เป็นการทำหน้าที่ของผู้ปกครองสมัยใหม่ที่ไม่ได้เข้ามาวางแผนทางให้นักเรียนในเชิงบังคับ ห้ามไม่ให้ทำ หรือชี้แนะให้ทำเหมือนเช่นในอดีต กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัวซึ่งอาจจะเกิดก่อนที่การเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมทั้งสองครั้งจะเริ่มต้นขึ้น ผู้วิจัยมองว่าการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้ปกครองในลักษณะนี้จะเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนซึ่งเป็นวัยรุ่น เป็นเด็กและเยาวชนสมัยใหม่ ได้ทำในสิ่งที่ชอบและสนใจ มีความสุขกับการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ตามสิ่งที่พวกเขาได้มีโอกาสเลือกด้วยตนเอง เป็นการเติบโตที่เจริญงอกงามทั้งภายนอกและภายใน ส่งผลให้สถาบันครอบครัวเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นไปด้วย

4. กระบวนการพัฒนาของชุมชน ศาสนสถานกับชุมชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาอย่างยาวนาน วัดในพระพุทธศาสนาก็ได้อาศัยคนในชุมชนคอยช่วยเหลือเมื่อมีกิจกรรมสำคัญต่างๆ เช่น งานบุญประจำปี พิธีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า มาอย่างต่อเนื่อง ช่วงที่วัดป่าชมภูพาน ได้เตรียมงานพิธีพระราชทานเพลิงศพของพระอธิการดำเกิง วรวิฑูโธ อดีตเจ้าอาวาส ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงถือเป็นกำลังหลัก นอกจากนั้นยังมีศิษยานุศิษย์ ผู้เคารพเลื่อมใสในอดีต เจ้าอาวาสรูปนี้ที่มาจากต่างจังหวัด ซึ่งกลุ่มนักเรียนทั้ง 10 คน ก็ถือเป็นกลุ่มที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมเตรียมงานไปพร้อมกับชาวบ้านในชุมชน และผู้คนจากองค์กร หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาช่วยจัดการงานพิธีนี้ให้สมบูรณ์มากที่สุด

ครั้งแรกของการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียนทั้ง 10 คน ทั้งผู้นำในชุมชน ชาวบ้าน ต่างให้การต้อนรับนักเรียนกลุ่มนี้ด้วยไมตรีจิต นักเรียนซึ่งไม่เคยมีพื้นฐานการเรียนรู้ด้านภาษาถิ่นก็ได้พยายามสื่อสารกับชาวบ้านด้วยความเป็นเอง นักเรียนได้เรียนรู้การเข้าหาเพื่อน สังคม ปรับตัว เข้ากับคนในท้องถิ่นมากขึ้น ขณะเดียวกันชุมชนก็เปิดรับนักเรียนกลุ่มนี้ ซึ่งอาจจะมาจากคนละวัฒนธรรมกัน ปฏิบัติต่อพวกเขาด้วยความ

เข้าอกเข้าใจ กิจกรรมใดที่คนในชุมชนเชื่อมั่นว่ากลุ่มนักเรียนทำได้ก็จะเปิดโอกาสให้ลงมือทำอย่างเต็มที่ เช่น การขนต้นไม้เพื่อปลูกในสวนรอบเมรุ การล้างจานให้กับคนที่มาช่วยเตรียมพื้นที่บริเวณเมรุ แต่หากมีกิจกรรมใดที่นักเรียนยังไม่มั่นใจชาวบ้านก็จะเข้ามาช่วยดูแลอย่างใกล้ชิด

การที่นักเรียนกลุ่มนี้ได้รับโอกาสให้ไปช่วยกันถอนกล้า ดำนา และเกี่ยวข้าว ถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความไว้วางใจของชาวบ้านในชุมชน ให้นักเรียนทุกคนได้เรียนรู้ในสิ่งที่พวกเขาไม่เคยได้ลองปฏิบัติกันมาก่อน สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาความเชื่อมั่นในศักยภาพของเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ ซึ่งพร้อมจะเรียนรู้อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าผลผลิตที่ได้ในท้ายที่สุดอาจจะไม่เต็มที่เท่ากับชาวนาหรือลูกชาวนาที่แท้จริงทำด้วยตนเอง แต่ชุมชนได้แสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจเช่นนี้มีผลดีกับอาชีพและสังคมไทยในระยะยาว

5. กระบวนการพัฒนาของสถานศึกษา สถานศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีสมาชิกหลากหลายและมีอิทธิพลกับความคิดและพฤติกรรมของเด็กวัยเรียนมากเช่นเดียวกับสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนซึ่งปัจจัยเงื่อนไขหลักที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาดังได้นำเสนอแล้ว ทั้งนี้กิจกรรมในลักษณะนี้หากนักเรียนไม่ได้มีความสนใจเข้าร่วมด้วยตนเอง ตั้งแต่ต้น ผลลัพธ์ที่ได้ก็อาจไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ของนักเรียนทั้ง 10 คน จึงเป็นการทดลองแนวทางใหม่ๆ ของผู้วิจัย ด้วยการเชิญชวนให้นักเรียนกลุ่มดังกล่าวนี้เข้ามาช่วยงานต่างๆ ของโรงเรียนที่มีพิธีกรรมทางศาสนาหรือความเชื่อมาเกี่ยวข้อง เช่น งานตักบาตรตอนเช้า งานทำบุญของโรงเรียน งานสงกรานต์ งานวางศิลาฤกษ์อาคารใหม่ เป็นต้น โดยการแบ่งบทบาทหน้าที่ของนักเรียนให้ชัดเจน บางคนก็ทำหน้าที่ในฐานะผู้นำฝ่ายต่างๆ ซึ่งจะได้ฝึกวางแผนการปฏิบัติงานด้วยตนเอง ฝึกทักษะการบริหารจัดการไปด้วย

เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในโรงเรียน เริ่มคุ้นเคยกับศาสนพิธี มารยาทต่างๆ ของชาวพุทธ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเชิญชวนเพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่มีระยะเวลาในการร่วมกิจกรรมนานขึ้นและไปร่วมกิจกรรมในศาสนสถานจริงๆ สิ่งที่ทำหายของนักเรียนและผู้วิจัยคือ การก้าวข้ามรูปแบบกิจกรรมเดิมๆ ที่ติดอยู่ในความคิดของนักเรียนมาโดยตลอด การสื่อสารกับผู้ปกครองเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในระลอกแรกๆ ที่แม้ว่าจะคลี่คลายไปบ้างแล้ว แต่ก็ยังมีมาตรการที่เข้มงวดของภาครัฐ

6. กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมภายนอกของนักเรียน (External Behaviors) การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาทั้ง 2 ครั้งของนักเรียน เป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตไปพอสมควร นักเรียนได้เรียนรู้ให้สามารถอยู่กับสิ่งที่มีและสิ่งที่เป็น ณ ขณะนั้นให้ได้ การกลับมาใช้ชีวิตตามปกติหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของนักเรียน สำหรับนักเรียนบางคนก็ได้พัฒนาทักษะชีวิต เรียนรู้ทักษะอาชีพเพิ่มเติม กระบวนการพัฒนาทางด้านพฤติกรรมเหล่านี้ยังได้รับการสะท้อนมาจากผู้ปกครองด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นการพัฒนาขึ้นด้วยตนเองของนักเรียน ถึงแม้ว่าคุณลักษณะเหล่านี้จะเกิดขึ้นเพียงไม่กี่วันหลังกลับมาใช้ชีวิตตามปกติ เนื่องจากได้มาอยู่ในสถานที่ที่เป็นบริบทเดิม ได้อยู่ในสิ่งที่ตนเองสามารถร้องขอสิ่งที่ยากมีหรืออยากเป็นได้ แต่ก็ไปทำตามเป้าหมายของกิจกรรม ด้วยการนำตัวเองให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และนำสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้เหล่านั้นไปทดลองใช้ในชีวิตประจำวันได้บ้าง

7. กระบวนการพัฒนาความรู้สึกภายในของนักเรียน (Internal Mindset) กระบวนการเรียนรู้จากการร่วมกิจกรรมได้ส่งผลต่อความคิดหรือความรู้สึกภายในของนักเรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของกิจกรรมที่เกิดขึ้น คุณค่าของสมาธิกลายเป็นสิ่งที่นักเรียนสัมผัสได้ และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง คำตอบที่นักเรียนได้รับจากการร่วมกิจกรรม นักเรียนต่างได้ค้นคว้าด้วยตนเอง และตอบสนองผ่านการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสนใจของทั้งสองครั้ง

กระบวนการพัฒนาความรู้สึกจากภายในนี้เองที่จะทำให้นักเรียนมีความเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์รอบด้าน นอกจากจะเติบโตทางสรีระร่างกายตามช่วงวัย เพราะได้พัฒนาสติปัญญาซึ่งไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดหรือไม่ได้นับถือศาสนา สมาธิ จะทำให้เกิดความปิติในการทำงาน งานต่างๆ ประสบความสำเร็จและทำให้มีความสุขในท้ายที่สุด เมื่อผลที่ได้รับสัมผัสได้ด้วยใจ นักเรียนจึงอาจจะมีใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาประเภทนี้อีกต่อไปเรื่อยๆ เมื่อมีโอกาส

องค์ความรู้ใหม่

การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา เกิดขึ้นจากปัจจัยที่สำคัญสองประการ ได้แก่

1. ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย พ่อและผู้ปกครอง
2. ปัจจัยภายใน คือ ความสนใจใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนเอง

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจมากกว่าคือความสนใจใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนเองซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยภายใน อย่างไรก็ตามยังมีปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนที่สำคัญคือเพื่อนซึ่งเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจด้วยวัยของนักเรียนและการได้มีโอกาสเรียนรู้ไปด้วยกันกับกลุ่มเพื่อนส่วนการสนับสนุนจากผู้ปกครองถือเป็นประเด็นรอง

เมื่อนักเรียนได้เข้าสู่กระบวนการของการทำกิจกรรมซึ่งถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ เพราะเป็นกิจกรรมที่นักเรียนไม่เคยได้เรียนรู้ ผิดไปจากความคิดหรือประสบการณ์เดิมของนักเรียน ยิ่งทำให้นักเรียนมีความประทับใจกับการเข้าร่วมกิจกรรม เกิดความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ด้วยสภาพสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ความสงบที่เกิดขึ้นในวัดป่าและบริบทที่ใกล้เคียง ความเป็นมิตรของคนในชุมชน เทคนิควิธีการถ่ายทอดของพระสงฆ์ การได้มีโอกาสเรียนรู้หลากหลายผ่านการลงมือปฏิบัติ ทำให้นักเรียนกลุ่มนี้ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมอย่างเต็มที่ ผ่านเครื่องมือในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ซึ่งประกอบด้วย “ศีล” “สมาธิ” และ “ปัญญา” เพราะ

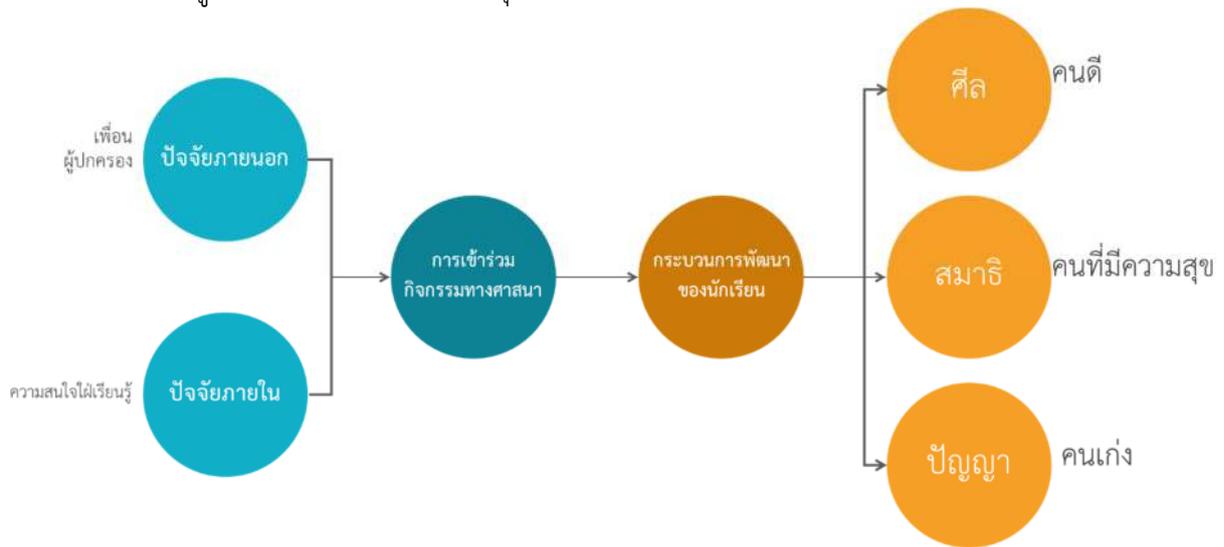
1) นักเรียนได้ฝึกศีลจากการเป็นเด็กวัด เข้ามาอยู่อาศัยภายในวัด ได้ทำวัตร สวดมนต์ รักษาศีลห้าไปด้วย ศีลจะเป็นเครื่องมือที่จะพัฒนาให้นักเรียนเป็นคนดีได้

2) นักเรียนได้ฝึกสมาธิผ่านการนั่งสมาธิหลังการสวดมนต์เป็นประจำทุกวัน และยังได้ฝึกสมาธิจากการทำงานต่างๆ ภายในวัด ซึ่งกลายเป็นสิ่งที่นักเรียนในวัยนี้ต่างเห็นคุณค่าของสมาธิ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ นำไปฝึกได้ในชีวิตประจำวัน โดยไม่จำเป็นต้องนั่งสมาธิ หรือเจริญสติด้วยวิธีการที่เป็นระเบียบปฏิบัติ ซึ่งนักเรียนจะเกิดความปิติหรือความสุขจากการมีสมาธิ

3) นักเรียนได้รับความรู้ต่างๆ มากมายจากการใช้ชีวิตอยู่ในวัดป่า และทัศนศึกษา ร่วมกิจกรรมกับชุมชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างปัญญา จากภูมิปัญญาของท้องถิ่น ทำให้นักเรียนมีความรู้สึกและรู้จักว่าเป็นคนเก่งเพราะมีความสว่างทางปัญญา

ทั้งหมดนี้จะนำไปให้นักเรียนกลายเป็น “คนดี” “คนเก่ง” และ “คนที่มีความสุข” ซึ่งเป็นเป้าหมายของการศึกษาไทยมาทุกยุคสมัย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้กล่าวมาเขียนสรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ปัจจัยและกระบวนการพัฒนาในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มวัยรุ่นคือ เพื่อน อิทธิพลของเพื่อน วัยรุ่นมักจะคล้อยตาม เพื่อนที่สนิทและอยู่ในวัยเดียวกันได้ง่าย เนื่องจากชอบสิ่งที่คล้ายกัน พูดภาษาเดียวกันเข้าใจง่าย ดังนั้นเมื่อเพื่อนส่วนใหญ่แสดงพฤติกรรมแบบใด หรือตัดสินใจไปในทางใด จะเกิดการเลียนแบบกันได้ง่าย เพื่อนจึงมีความสำคัญกับวัยรุ่นอย่างมาก ถ้าวัยรุ่นมีเพื่อนและกิจกรรมไปในทางที่ดี ก็จะมีผลต่อการสร้างเสริมต้นทุนชีวิต สร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม แต่ถ้ามีเพื่อนในกลุ่มเสี่ยงที่ชักนำกันไปทำกิจกรรมที่ไม่ดี มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่างๆ ก็จะมีผลให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ Tripathi (2009) กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีพลังมาก มีศักยภาพสูง มีความอยากรู้ อยากลอง อยากออกความคิดเห็นอยากทำกิจกรรมหลายอย่าง ส่วนใหญ่พบว่าวัยรุ่นชอบทำกิจกรรมเป็นกลุ่มกับกลุ่มเพื่อน ซึ่งกลุ่มนักเรียนเหล่านี้ที่เข้าร่วมกิจกรรม วัดป่าชมภูพานก็เป็นกลุ่มเพื่อนผู้ชายด้วยกันทั้ง 10 คน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Steinberg (1999) ที่กล่าวถึงวัยรุ่นผู้ชายมักจะรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ

อนึ่งในส่วนกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มนักเรียน โดยตามธรรมชาติของวัยรุ่นจะเป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลองสิ่งใหม่ๆ ที่ตนสนใจ ทั้งในเรื่องหลักการและแนวคิดต่างๆ เรื่องที่ทำหาย รวมถึงเรื่องเร้นลับ นอกจากนี้วัยรุ่นยังมีความพยายามที่จะปรับปรุงตนเอง แก้ไขข้อบกพร่องของตน และมีความมุ่งมั่นในงานที่รับผิดชอบ วัยรุ่นจึงมักใช้เวลาว่าง ในการตอบสนองความต้องการเหล่านั้นทางเลือกของวัยรุ่นในการใช้เวลาว่างอาจเป็นไปในทางที่เกิดประโยชน์หรือเกิดโทษต่อตัววัยรุ่นเองหรือต่อสังคม การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในครั้งนี้อยู่ในปัจจัยเงื่อนไขของการได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ Walker (1951) ได้วิจัยและนำเสนอไว้เกี่ยวกับความต้องการของวัยรุ่น โดยมีประเด็นเกี่ยวกับการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เป็นหนึ่งในสิบข้อระบุไว้ว่า วัยรุ่นทุกคนต้องการที่จะมีความสามารถในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อย่างดีและรู้จักแบ่งปันส่วนเวลานั้นให้สมดุลกับกิจกรรมต่างๆ

อย่างไรก็ตามปัจจัยอีกด้านหนึ่งซึ่งถือเป็นปัจจัยภายนอก ที่มีผลต่อการตัดสินใจร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียน ไม่เฉพาะในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 เพราะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านค่าใช้จ่าย การอนุญาตยินยอมให้นักเรียนร่วมกิจกรรมคือผู้ปกครองและพบว่า ปัจจัยด้านนี้มีส่วนส่งเสริม

สนับสนุนให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นกลุ่มวัยรุ่นเพศชายได้เกิดกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างดี ดังที่ Beebe et al. (2008) ได้ศึกษาพบว่าวัยรุ่นชายได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับพลังครอบครัวในการที่จะส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือด้านการเรียนรู้ ส่วนในวัยรุ่นหญิงจะมองในด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีให้ทำตาม สะท้อนให้เห็นว่าการมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว การมีพ่อ แม่ เป็นตัวแบบที่ดี ของครอบครัว และพัฒนาส่งเสริมการดูแลช่วยเหลือ ให้ความรัก ความอบอุ่นให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว ให้แก่เด็กวัยรุ่น จะช่วยให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อีกทั้งยังช่วยป้องกันการเกิดพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ได้ด้วย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า มีกระบวนการพัฒนาจากปรากฏการณ์ที่มีอยู่แต่เดิมในสังคมมากมาย โดยเฉพาะกระบวนการพัฒนารูปแบบกิจกรรม อันนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นครั้งที่ 2 ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษากลุ่มนี้ และยังได้มีการชวนเพื่อนเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มเติม ทั้งในสถาบันเดียวกันและต่างสถาบัน ทั้งนี้รูปแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่เปลี่ยนไปนี้ ทำให้นักเรียนเข้าถึงและใกล้ชิดกับหลักการและข้อปฏิบัติในทางศาสนาเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือเป็นการจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ สนับสนุนให้เป็นผู้เรียนเชิงรุก (Active Learners) สอดคล้องกับการศึกษาของ Vongvanij (2018) ที่กล่าวถึงการเผยแพร่หลักการทางศาสนาไปสู่เยาวชนนั้น หากนำเยาวชนมานั่งเรียนแล้วสอน เยาวชนก็จะเกิดความเบื่อหน่ายเพราะศาสนาเป็นเรื่องของนามธรรม แต่หากมีการดำเนินการด้วยการเน้นกิจกรรมและสอดแทรกหลักธรรม สอนแบบไม่รีดตัว ให้เยาวชนเกิดความสุข และใช้พลังกายอย่างเต็มที่ และระดมสมองแก้ปัญหาในกิจกรรม เมื่อจบแต่ละกิจกรรมก็ถอดบทเรียนและเชื่อมโยงหาหลักธรรม จะช่วยให้เยาวชนเกิด การเรียนรู้และจดจำได้ดีกว่าการท่องจำ เช่น กิจกรรมการออกค่ายอาสา การเดินป่า สืบและ กิจกรรม แต่ละประเภทและผู้นำกิจกรรมต้องใช้จิตวิทยาในการสอน พิจารณาวัยของผู้เรียนเป็นหลักและหาวิธี ดำเนินกิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และหากเป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นก็จะช่วยเพิ่ม ประสิทธิภาพได้อย่างชัดเจน เพราะหลังจากเรียนรู้เยาวชน ก็จะสามารนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้ทันที ขณะเดียวกันหากพิจารณาในด้านของผู้นำกิจกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้เกิดขึ้นที่วัด พระสงฆ์จึงมี บทบาทหลักที่จะนำให้นักเรียนทั้งหมดร่วมกระบวนการได้อย่างมีความสุขกับการเรียนรู้ การปรับเปลี่ยน เทคนิควิธีการในการถ่ายทอดประสบการณ์หรือหลักธรรมจึงอีกหนึ่งกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน กับรูปแบบกิจกรรมที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้ Phramaha Chakkapol Siritharo (2020) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบ วิธีการถ่ายทอดของพระสงฆ์เพื่อการการเผยแผ่พุทธศาสนา ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ไว้เช่นเดียวกันว่า รูปแบบ การสอนและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนด้วยวิธีการที่ทันสมัย การสอนที่ไม่จำกัดอยู่แต่ในห้องเรียน แต่เชื่อมโยง ผู้สอนจากผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดมาเป็นผู้ให้คำแนะนำทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะ สารสนเทศ สื่อ และ เทคโนโลยี เพื่อไม่ให้ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาหลักธรรมคำสอนเกิดความเบื่อหน่าย และเพื่อเป็นการสนับสนุนการใช้ เทคโนโลยีที่ทันสมัยเป็นเครื่องมือช่วยในการเผยแผ่พระพุทศาสนา และการเทศน์หลักธรรมคำสอน ด้วยสำนวนภาษาที่สนุกและเข้าใจง่าย เช่น การยกเรื่องราวที่กำลังอยู่ในกระแสมาประยุกต์ให้เข้ากับหลักธรรม คำสอน ด้วยภาษาต่างๆ เป็นต้น

กระบวนการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นเกิดขึ้นด้วยการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันสำคัญในสังคมคือ ครอบครัว สถานศึกษา และ วัด เป็นการรักษาวินัยธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม ที่มีหมู่บ้านหรือชุมชน (บ) วัด (ว) และโรงเรียน (ร) หรือ บวร ทำงานประสานร่วมกันเป็นนิเวศการเรียนรู้ เพื่อจัดประสบการณ์ที่มีคุณค่าให้แก่ เด็กและเยาวชนซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกหนึ่งในสังคม เพียงแต่องค์ประกอบทั้งสามส่วนนี้ต้องปรับบทบาทหน้าที่ไป ตามยุคสมัย ด้วยความเข้าใจเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีความคิดเป็นของตนเอง ในงานของ Pongsanit (1998) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “Community Participation in Quality of Life Development” ผลการวิจัย ชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตจำเป็นที่จะต้องปรับ เวลา

การปฏิบัติงานของทีมงานให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในชุมชน ร่วมกันประยุกต์กระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับ บริบททางสังคมวัฒนธรรม และทรัพยากรในชุมชน ตลอดจนผสมผสานความรู้สมัยใหม่และดั้งเดิม เพื่อก่อให้เกิดการยอมรับและการปฏิบัติที่ยั่งยืนในชุมชนสืบไป

ความเปลี่ยนแปลงของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทั้งภายนอกและภายใน ทำให้นักเรียนเกิดกระบวนทัศน์ใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิตและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในโอกาสข้างหน้า นั้น เกิดขึ้นผ่านชุดความคิด (Mindset) ที่เป็นชุดความคิดเติบโต (Growth mindset) ทำให้นักเรียนมีคุณลักษณะเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และแสวงหาสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ ทั้งมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจภายใน (Inner motivation) รวมถึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมา ความมุ่งมั่นพยายาม และการพึ่งพาตนเองในการเรียนรู้ ซึ่งชุดความคิดเติบโตไม่เพียงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้แต่ยังมีความสำคัญต่ออารมณ์และสุขภาพจิต ทำให้นักเรียนมีความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น สอดคล้องกับแนวทางของ Department of Children and Youth. (2017) ที่ต้องการให้เด็กรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล ฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถแสดงความคิดเห็นหรือแสดงออกอย่างสอดคล้องกับความรู้ความสามารถที่พัฒนาไปตามวัย

สรุป

กระบวนการพัฒนาเพื่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาเกิดขึ้นจากการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน โดยมีปัจจัยเงื่อนไขทั้งภายนอกและภายใน ปัจจัยภายนอกคือกลุ่มเพื่อนที่เกิดจากการสอบการตัดสินใจร่วมกิจกรรมระหว่างกันของนักเรียน และการอนุญาตจากผู้ปกครอง ส่วนปัจจัยภายในคือความสนใจใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนเอง เพื่อต้องการใช้เวลาว่างในช่วงปิดภาคเรียนให้เกิดประโยชน์กับการเรียนรู้ของตนเองให้มากที่สุด โดยการไปครั้งแรกนักเรียนยังไม่ทราบว่ากิจกรรมต่างๆ จะเป็นไปในรูปแบบใด ส่วนใหญ่ก็คิดจากประสบการณ์ที่ตนเคยไปร่วมกิจกรรมในลักษณะเดียวกันมา แต่เมื่อได้ลองมาใช้ชีวิตอยู่ในวัดป่าจำนวน 10 วัน นักเรียนกลุ่มดังกล่าวได้สะท้อนการเรียนรู้ที่แสดงถึงความประทับใจจนมีความยินดีร่วมกิจกรรมในครั้งที่ 2 ซึ่งครั้งนี้ก็ได้ชวนเพื่อนร่วมสถาบันและต่างสถาบันเข้าร่วมกิจกรรมด้วย แม้เป็นระยะเวลาที่สั้นกว่าการร่วมกิจกรรมในครั้งแรก แต่นักเรียนหลายคนก็ได้แสดงพฤติกรรมที่สื่อให้เห็นว่าได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากครั้งแรกไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อนึ่งกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์นี้พิจารณาได้หลากหลายมิติทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม ส่วนสนับสนุนการร่วมกิจกรรมของนักเรียน และส่วนของนักเรียนเอง เป็นลักษณะนิเวศการเรียนรู้ที่ประกอบเข้าด้วยกัน ซึ่งหากทั้งสามส่วนนี้ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศนี้ก็จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาในกิจกรรมทางศาสนาเพิ่มมากขึ้น ไม่ใช่เฉพาะในทางปริมาณเท่านั้น แต่จะสามารถเห็นผลลัพธ์ในเชิงคุณภาพได้ด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 1 ซึ่งพบว่าปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่สำคัญที่สุดคือเพื่อนนักเรียนด้วยกัน จึงเป็นโอกาสที่ดีสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ครูหรือบุคลากรทางการศึกษา ในการจัดกิจกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมต่างๆ

ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนโดยการเปิดโอกาสให้นักเรียนสมัครเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตนเองตามความสนใจ โดยอาจใช้วิธีเพื่อนชวนเพื่อน และไม่ควรมีผู้เข้าร่วมมากเกินไป

1.2 ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 2 ซึ่งพบว่าการเรียนรู้หลักศาสนาหรือหลักธรรมผ่านการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่หลากหลายจะทำให้เกิดความตื่นตัวของนักเรียน นักเรียนมีความสนใจและนำไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมได้นั้น บุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมหรือสนับสนุนการร่วมกิจกรรมทั้งผู้ปกครอง ครู หรือพระสงฆ์ ย่อมต้องคำนึงถึงหลักการข้อนี้เป็นสำคัญ โดยจะต้องปรับเปลี่ยนการนำเสนอกิจกรรมให้มีความน่าสนใจ มีความท้าทาย เหมาะสมกับวัยของนักเรียนที่มีความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลองปฏิบัติจริงมากกว่าการอยู่เฉยๆ หรือนั่งฟังเพียงอย่างเดียว ในส่วนกระบวนการพัฒนาของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในมิติ ต่างๆ หากได้นำมาพิจารณาร่วมกันในระดับคณะกรรมการสถานศึกษา เนื่องจากเป็นชุดคณะกรรมการที่มีองค์ประกอบทุกมิติ กล่าวคือประกอบด้วยนิเวศการเรียนรู้ครบทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน ก็จะเป็นการเสริมสร้างในทางนโยบาย เพื่อการนำนักเรียนร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่หลากหลายและเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมในระดับสถานศึกษาเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็จะได้รับประโยชน์จากกรณีนี้ด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีกลุ่มนักเรียน 10 คนที่มาจากโรงเรียนเดียวกัน เป็นกรณีศึกษา สิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาเพิ่มเติมคือหากตัวแปรที่ศึกษาเปลี่ยนไป เช่น เพศของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม ช่วงวัยของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม สถานศึกษาของนักเรียนที่แตกต่างกัน จะมีผลต่อปัจจัยที่มีส่วนในการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา และกระบวนการพัฒนาทั้งภายนอกและภายในของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างไร ซึ่งอาจจะนำเสนอข้อมูลในเชิงปริมาณ ร่วมกับข้อมูลในเชิงคุณภาพ

2.2 การวิจัยในครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาเฉพาะกลุ่มนักเรียนที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกัน หากได้ลองให้กลุ่มตัวอย่างเรียนรู้ในลักษณะข้ามวัฒนธรรม นำนักเรียนร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่แตกต่าง เพื่อเป็นแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ก็น่าจะเป็นการเพิ่มความน่าสนใจในปรากฏการณ์ทางสังคมได้มากขึ้นไปอีก

References

- Beebe, B. et al. (2008). "Six-Week Postpartum Maternal Depression Symptoms and 4-Month Mother-Infant Self and Interactive Contingency". *Infant Mental Health Journal*, 29(5), 442-471.
- Department of Children and Youth. (2017). *National Child and Youth Development Promotion Act B.E. 2550 (2007) and Amended (No. 2) B.E. 2560 (2017)*. Bangkok: Ministry of Social Development and Human Security.
- Department of Religious Affairs. (2018). *Religion in Thailand*. Bangkok: Printing House Agricultural Cooperatives of Thailand Ltd.
- Phramaha Chakkapol Siritharo. (2020). "Buddhism Propagation in Thailand 4.0", *Journal of Yanasangvorn Research Institute*, 11(1), 80-90.
- Phra Medhi Vajirodom. (2017). *New Breed of Thai Children and Risk Behaviors*. Retrieved November 11, 2020, from https://www.youtube.com/watch?v=YG4KnHWfa-Q&ab_channel=namo125.

- Pongsanit, K. (1998). *Community Participation in Quality of Life Development*. (Master's Thesis). Chiang Mai University. Chiang Mai.
- Steinberg L. (1999). *Adolescence*. Boston: McGraw-Hill.
- Surachatri, S. (2015). *The Religious Answer of a New Generation of Children*. Retrieved November 11, 2020, from <https://onab.go.th/th/content/category/detail/id/57/iid/2471>.
- Tripathi, S. (2009). *The Cost of Life for Thai Children and Youth*. Bangkok: October Printing.
- Vongvanij, A. (2018). *The Developmental Approach to Increase Thai Youth Potential Through Buddhist Principles in the Era of Thailand 4.0*. (Research Report). Bangkok: Thailand National Defense College.
- Walker, Leo R. (1951). *Evaluating the Curriculum of Logan Secondary Schools in Terms of Meeting the Imperative Needs of Youth*. (Master's Thesis). Utah State University. U.S. State.